

GÖSTERGEBİLİMSSEL ÇÖZÜMLEME: TEMBEL ADAM MASALI

Analyse Sémiotique du Conte “Homme paresseux”

Prof. Dr. Ece KORKUT*

ÖZ

Metinler ve söylemler, dil bilimlerin sunduğu yöntemlerle, öznel eleştirilerden kurtulup nesnel çözümleme olanaklarına kavuşmuştur. Anlatısal göstergebilim, bir metnin ya da söylemin yüzey yapısından hareketle derin yapısına ulaşmak ve anlamlandırmak amacıyla, çeşitli ulamlar ve kavramlara dayanarak çözümleme yöntemleri sunmuştur. Bu makalede, özellikle A. J. Greimas'ın geliştirdiği anlatısal göstergebilimin çözümleme yönteminde yer alan bazı kavram ve çözümleme araçlarından yararlanılarak, bir metin ya da söylem türü olan “Tembel Adam Masalı” incelenmiştir. Masal öncelikle kurgusal bir anlatı türüdür. Bazı istisnalar dışında, önce kulaktan kulağa aktarılan ve sonunda yazıya dökülen masalların ortak bazı özellikleri saptanmıştır. Anlatısal göstergebilim, diğer anlatı türleri kadar masalların da yapısal ve anlatısal özelliklerini konu edinmiştir. Buna göre, bu makalede öncelikle her anlatıda yer alan üç temel anlatı ögesi, yani kişi, uzam ve zaman ele alınmıştır. Ardından “anlatının düzenlenişi” başlığı altında, masalın başlangıç durumu, aksaklıklar ve sonuç durumu irdelenmiştir. Bu masalın çözümlenmesinde önemli araçlardan olan karşıtlıkların ve istemek, bilmek, yapabilmek gibi kipliklerin ayrıntılı olarak incelenmesi, metnin anlamlandırılmasına yardımcı olmuştur. Göstergebilimsel çözümlemenin sonucunda, ele alınan metinde yer alan anlamsal karşıtlıkların yanı sıra, değerbilimsel açıdan bir çelişki de ortaya çıkmıştır. Buna göre, esenlikli değerler taşıyan öğeler, yani iyi niyetli, dürüst, gururlu ve çalışkan kişiler masalın sonunda esenliksiz bir duruma düşmüştür; bunun aksine, esenliksiz değerler taşıyan öğeler, yani kurnaz, aldatici, tembel kişiler ise esenlikli bir durum elde etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler

Anlatısal göstergebilim, göstergebilimsel çözümleme, masal çözümlemesi, Tembel Adam

RÉSUMÉ

Les textes et les discours qui ont été pendant longtemps interprétés et critiqués plus ou moins subjectivement, ont joui à la fin, grâce aux sciences du langage, d'analyses objectives. Pour donner du sens aux textes et aux discours, la sémiotique narrative va de la structure de surface vers la structure profonde et offre ainsi des méthodes d'analyse en partant de diverses catégories et de concepts particuliers. Dans cet article, « Homme paresseux », un conte en tant qu'un type de texte ou de discours, a été analysé au moyen de concepts et d'outils d'analyse utilisés en sémiotique narrative, proposés par Greimas. Il s'agit de certains traits communs aux contes qui, à de rares exceptions près, après avoir circulé de bouche à oreille, se réalisent à l'écrit. Ici, dans un premier temps, les trois éléments principaux de toute narration, personnage, espace et temps, ont été étudiés. Ensuite, sous le titre d'« organisation de la narration », ce sont la situation initiale, l'élément perturbateur et la situation finale qui ont été abordés. L'étude détaillée des oppositions et des modalités a contribué à la manifestation de la signification du texte. L'analyse a permis de révéler un paradoxe axiologique ainsi que des oppositions sémantiques. Les éléments qui portent, dans ce conte, des valeurs euphoriques, c'est-à-dire les personnages de bonne foi, honnêtes, droits et travailleurs se trouvent, à la fin du récit, dans une situation dysphorique tandis que les éléments qui portent des valeurs dysphoriques, c'est-à-dire les personnages rusés, imposteurs et paresseux ont pu obtenir une condition de vie euphorique.

Mots-clés

Sémiotique narrative, analyse sémiotique, analyse du conte, Homme Paresseux

* Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye, ekorkut@hacettepe.edu.tr

Giriş

Kurgusal anlatılardan biri olan masal, öncelikle toplumların ortak kültürünü oluşturan bir metin türüdür. Vladimir Propp'un (1970) tüm Rus masallarında ortak özellikler saptaması ve bunları 31 işlevle göstermesinden yola çıkan anlatısal göstergebilim için, masal çözümlemesinin önemli bir yeri vardır.

Bu makalede, bir metin türü olarak masaldan yola çıkılacak, "Tembel Adam" adlı masal, göstergebilimin sunduğu çözümleme ve anlamlandırma araçlarından bazıları kullanılarak çözümlenecektir. Göstergebilim, öncelikle anlam ve anlamlandırma üzerine kurulmuştur. Nitekim göstergebilimin temel başvuru kitaplarından biri, A.J. Greimas'ın *Yapısal Anlambilim* (1966) başlıklı kitabıdır. Ancak göstergebilim yalnızca anlambilimden değil, dilbilim, sözbilim, biçembilim, edimbilim, değerbilim gibi pek çok alandan yararlanan disiplinlerarası bir niteliğe sahiptir. Greimas'a göre, göstergebilim "hem dünyanın insan, hem insanın insan için taşıdığı anlamın oluşmasını araştıran, bu anlamın çözümlenmesi için yöntemler, araçlar geliştiren bir bilim dalı"dır (akt. Kıran, Kıran 2007: 387). Diğer yandan, "Göstergebilimsel okuma, bir metnin, bir gösterge dizgesinin yapısını ayrıştırıp yeniden yapılandırır" (Rifat 1996: 36).

Bir anlatı türü olan masala gelince, kısaca anımsatmak gerekirse, masalın öncelikli özelliği sözel olarak doğmuş olması, uzun süre farklı kişilerce anlatıldıktan ve her anlatıcının yaptığı eklenti ve değişikliklerden sonra, ortak yaratıcı öznel bir bütün olarak yazıya geçirilmiş olmasıdır. Bu yönüyle, masal ortak belleğin ve ortak kültürün sözel ve çoğunlukla simgesel

bir ürünüdür. Kimi masallar ise doğduğu yerden çok uzaklarda da, farklı anlatım biçimleriyle dünyayı dolaşır: Örneğin "*Kül Kedisi* masalı, (Charles Perrault'nun yazılı biçiminden bağımsız olarak) yalnızca Fransızca konuşulan ülkelerde 38 değişik sözel biçime sahiptir, ayrıca Asya'da, Afrika'da ve Amerika'da da anlatılır" (akt. Hétier 1999: 16).

Tembel Adam Masalının Anlatı Öğeleri

Her türden öyküleme yer alması beklenen ve özellikleriyle öykünün içerik ve anlatım düzlemlerine etkisi olan üç faktör vardır: kişi, uzam, zaman. Bu üç faktörü, ele alacağımız masala uygulayalım:

Kişiler: Bu masalda, biri çoğul kimliğe sahip olmak üzere üç anlatı kişisi söz konusudur. Kral, Tembel Adam ve halk (çoğul kimlik) ("insanlar; herkes; tüm çalışanlar; tüm görevliler"). Görüldüğü gibi kişilerin hiçbirinin özel bir adı yoktur. Masaldaki kişiler bir unvan (Kral), bir aidiyet (halk) veya bir kişilik özelliği (Tembel Adam) ile anılır. Dolayısıyla, genel olarak masalarda görüldüğü gibi, özel bir kişileştirme söz konusu değildir. Buna karşın, baş harfleri küçük olarak belirtilen "halk" ve "çalışanlar"ın yanında, yetke sahibi olan Kral'ın ve bu yetkeye göz dikmiş olan Tembel Adam'ın birer özel ad gibi, baş harflerinin büyük olarak yazılmış olması dikkat çekicidir. Bu durum, bu iki kişinin masaldaki karar verici özne konumunu vurgular.

Uzam: "Doğruluklar ülkesi" (Adı ve coğrafi belirginliği olmayan bir ülke);

Zaman: Belli bir döneme veya gerçek bir zaman kesitine gönderme yapılmamıştır. Zaman konusunda tek bilinen, öykünün süresinin birkaç yıl

olduğudur. Zaman ögesi, metinde şu sözcüklerle gerçekleşir: “Bir gün; ilk zamanlar; zaman geçtikçe; bir gün önce; son zamanlarda; ilerleyen yıllarda.”

Yukarıda görüldüğü gibi, anlatı öğelerinin hiç birinin belirgin göndermelerinin bulunmayışı, masal türüne uygun bir durumdur. Nitekim pek çok masalda da şu türden anlatımlar yer alır: “vaktiyle ülkenin birinde yoksul bir adam...”, “gel zaman git zaman, güzel bir kız...”.

Anlatının Düzenlenişi

Anlatısal göstergebilim, her metni öncelikle belli kesitlere ayırır. Belirli bir anlatı biriminde ya da kesitinde “kökten bir değişim olamaz. Bu sadece “geçen zaman” anlamındaki bir zamandizin sorunu değil, daha ziyade istikrarlı bir durumun kesintiye uğraması sorunudur. Bu açıdan yüz yıllık bir uyku tek bir anlamsal birim oluşturabilir. Şunu da belirtelim ki, bu istikrar masalda, en durgun görünüşü altında (...) her zaman bir yeniden doğuşla sonuçlanır (...)” (Hétier 1999: 58).

Bir makale çerçevesinde, bir metni değişik ölçütlere göre farklı kesitlere ayırıp her birini tüm düzeylerde çözümlenemeyen olanaklı olmadığından, burada ele alınan Tembel Adam masasında, göstergebilimsel ve zamandizinsel açıdan sadece aşağıdaki üç durum belirlenip incelenecektir:

1. Başlangıç durumu: adalet - dayanışma - dürüstlük - paylaşılan mutluluk izlekleri. (Durağan başlangıç)

2. Aksaklık: Çalışkan halkın arasına bir tembel adamın karışması ile önceki düzenin ve uyumun bozulması.

3. Sonuç durumu: Adaletin son bulması. (Düşündürücü son)

Şimdi bu durumları ayrı ayrı ele alalım:

Başlangıç Durumu:

Masalın başlangıç durumu durağandır (Kıran, Kıran 2007: 85) ve doğruluklar ülkesindeki yaşam ve çalışma koşulları ile ortak olarak uyulan ilkelere açıkça anlatılmıştır. Ayrıca, başlangıç durumunu oluşturan ve aşağıda ayrıntılı olarak verilen durumların tümü, duygu değeri açısından esenliklidir.

Duygusal durum: Masaldaki Kral, halkını sevdiği ve onları mutlu etmeye çalıştığı için, halk da yöneticisini sevmektedir. (“Tüm insanları mutlu etmenin yolunu bulmuş olduğu için herkes Kral’ı çok seviyormuş.”)

Etik durum: Masalın adındaki “doğruluk” sözcüğü, Kral’ın ve halkın yaşam ilkesinin ortaya koymaktadır. Doğruluklar ülkesinde yerleşik olan bu etik yaşam ilkesi, “kurnazlık” ve “aldatma”ya dayalı eseniksiz etik ilkelere sahip bir oyuncunun ortaya çıkmasıyla bozulur.

Değerbilimsel durum: Değerler, değerbilimsel açıdan bir yandan olumlu, iyicil ve esenlikli, diğer yandan ise olumsuz, kötücül ve eseniksiz olarak ikiye ayrılır. Bu masalda olumlu değerler (dayanışma, içtenlik, doğruluk, adalet duygusu) başlangıç durumunda yer alır.

Adalet düşüncesi ve uygulaması: Bu ülkede adalet, haklı olarak, halkı oluşturan bireyler arasındaki farklar göz ardı edilerek herkesin mutlak eşit olarak değil, “gücünün yettiği kadar” çalışması ile sağlanmaktadır (“Herkes gücünün yettiği kadar çalışmış.”). Ayrıca yöneticinin görevi, halkın görevinden farklıdır. Nitekim Kral fiziksel olarak değil, zihinsel olarak çalışmakta, halka ve ülkesine bu şekilde kat-

kıda bulunmaktadır (“Ülkede herkes canla başla çalışırken yalnız Kral çalışmaz, çalışanların ürettiğini satıp gelir toplama işini üstlenerek çalışmalara katkıda bulunmuş. Kral toplanan gelirin dağıtımını kendi yönetir, haksızlık olmamasına özen gösterirmiş.”). *Gelir bölüşümü*: Tıpkı fiziksel güç konusunda olduğu gibi, maddi geliri bölüşmede de mutlak eşitlik değil, adalet söz konusudur (“Toplanan gelirden gerek sinimleri kadar pay almış.”)

Aksaklık: Masalın daha üçüncü paragrafında aksaklık durumu ortaya çıkar ve sonuç durumuna kadar gelişen ve çöküşü oluşturan olaylarla devam eder. Hep aynı ve esenlikli bir şekilde devam eden yaşam, ansızın yabancı bir ögenin (dönüştürücü öge) ortaya çıkmasıyla kesintiye uğrar, aksama başlar. Bu aynı zamanda masalın düğümünü oluşturur (“*Bir gün* ülkeye *tembel bir adam* gelmiş.”).

Sonuç Durumu: Masalın sonuç durumu, durağan başlangıç durumuna göre daha karmaşıktır. Başlangıçta tek parça halinde olan, tüm ülkeyi kapsayan ve olumlu değerler üzerine kurulu “adalet”, “çalışkanlık”, “mutluluk” gibi izlekler, sonuç durumunda olumsuz değerlerin (tembellik, bencillik, kurnazlık) ortaya çıkışıyla birlikte, parçalanmış olarak karşımıza çıkar. Ülke izlekler açısından iki karşıt duruma ayrılır: Kral ve dürüst olmaya devam eden halk “mutsuz” ve “yoksul”; Tembel Adam ve onun yolundan gitmeyi yeğleyen bir kısım halk ise “mutlu” ve “varsıl” olarak yaşamlarına devam ederler. Başlangıçtaki dengenin bu şekilde bozulması, tembel adamların (Ionesco’nun oyunundaki gergedanlar gibi) çoğalmasıyla gerçek-

leşir. Başlangıçta paylaşılan esenlikli değerlerden duygu durumu, etik durum, adalet düşüncesi ve uygulaması ile gelir bölüşümü değiştiği ve bozulduğu için, masal esenliksiz bir biçimde son bulur. Aynı zamanda, bu tür bir sonuçlanma, “düşündürücü son” biçimi (Kıran, Kıran 2007: 96) olarak nitelenebilir.

Başlangıç durumunda, kişiler (Kral, halk) değer nesnelere (doğruluk, adalet, çalışkanlık, mutluluk) ile bağlaşım ilişkisi içindedir (Ö N). Sonuç durumunda ise aynı kişiler, kendilerini değer nesnelere ile ayrışım ilişkisi içinde bulurlar (Ö N). Diğer bir deyişle, kişiler başlangıçta değer nesnelere sahipken, zaman içinde art arda gelen olaylar sonucunda bu değer nesnelere uzak düşerler, yani başlangıçta sahip olduklarını yitirirler.

Dönüşümler ve İzlekler:

Başlangıç durumu ile sonuç durumu arasında, ana izleklerde bir çok *dönüşüm* söz konusudur. Bu dönüşüm karşıtlıklar üzerine kurulmuştur ve başlangıçtaki esenlikli durum esenliksiz duruma dönüşmüştür:

izlek1: Doğruluk ⇒ Aldatmaca

izlek2: Çalışkanlık ⇒ Tembellek

izlek3: Ortak mutluluk ⇒ Belli

bir kesimin mutluluğu

Dikkat çeken bir nokta, masalın yüzey yapısında en çok yinelenen sözcüğün “çalışmak” ile ilgili olduğudur. Nitekim, “çalış-“ kökünden türemiş adlar (çalışan, çalışma) ve çalışmak fiilinin farklı eklerle oluşan biçimleri (çalışır, çalıştım, çalışırlar vb.) toplam 61 kez yinelenmiştir. Bu da bize, “çalışkanlığın”, doğruluk ve mutluluk ile birlikte bir izlek olarak gerçekleştiğini göstermektedir. Aslında bu masalda

tek bir ana izlekten söz etmek yerinde olur: “doğruluk” izleği. Yukarıda 2. ve 3. izlek olarak belirttiğimiz “çalışkanlık” ve “ortak mutluluk”, 1. izleğe bağlıdır ve onun doğal sonucu olarak belirir: Masalın başında doğruluk, dürüstlük, adalet ve çalışkanlık olduğu için, kendiliğinden, paylaşılan bir mutluluk da vardır. Nitekim, 1. izlek bozulunca (yerini aldatmacaya, kurnazlığa bırakınca), 2. ve 3. izlekler de ona bağlı olarak değişir. Diğer yandan, göstergebilimsel anlamda gerçekleşen “dönüşüm”, metnin yüzey yapısında da yer almaktadır: “Tembel Adam’ın tüm kuralları bencil bir biçimde kendi çıkarına göre *değiştirmesi* (...) bir takım çalışanların *aklınu çelmiş*”.

Bu dönüşümü başka bir açıdan ele alacak olursak, Tembel Adam’ın uyguladığı strateji bir tür şiddet barındırmaktadır: halkı ve Kral’ı aldatma, kandırma; yönetimi kurnazlıkla ele geçirme; adil ve yerleşik düzeni bozma.

Karşıtlıklar ve İzlekler:

Başlangıç durumu	Aksaklık	Dönüşümler	Sonuç durumu
mutluluk (halk, Kral) adalet dayanışma dürüstlük	Tembel Adam’ın ortaya çıkışı	aldatmaca, kurnazlık (Tembel Adam’ın kötü örnek olması ve kurnazlığı)	mutlular ve mutsuzlar adaletsizlik bencillik

Aynı karşıtlıklar çizelgesi, zamanda öncelik ve sonralık karşıtlığına bağlı olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir:

SONRA ÖNCE	~ mutluluk	~ adalet	~ dayanışma	~ dürüstlük
	mutluluk + mutsuzluk	adaletsizlik	bencillik	aldatmaca

Aslında sonuç durumu kendi içinde bir karşıtlık üzerine kuruludur (Bkz. Sonuç).

Metnin derin yapısında oluşan izleklerin dilsel olarak nasıl gerçekleştiğini görmek için, metnin yüzey yapısında yer alan ve yinelenerek beti / motif oluşturan sözcüklerin incelenmesi gerekir.

Duygu bildiren filler: SEVMEK / SEVİNMEK / ÜZÜLMEK - ÖFKELENMEK:

Halk-Kral: “herkes Kral’ı çok *sevdiyormuş*.”

Halk-Tembel Adam: “Hatta, üretime katkısı olduğu için [onu] *sevmişler* bile.”

Halk-Çalışma yöntemi: “Halk yeni yöntemi pek *sevmemiş*.”

Tembel Adam: “Ülkeyi çok *sevmiş*.”

Kral: “Aldığı kararın en iyisi olduğunu düşünerek çok da *sevinmiş*. // “Bu duruma en çok Kral öfkelenmiş” / “halkı rahatsız ettiği için *üzülmüş*.”

Halk: “(haksızlık önlenmiş olacakmış). Halk bu işe *sevinmiş*. / “(yaşamlarını sürdürebilecekleri için) çok *sevinmişler*.”

Duygu bildiren adlar: SEVİNÇ / MUTLULUK

Tembel Adam: “*sevinç* içinde Kral’ın yanından ayrılmış.”

Halk: “insanlar *mutluluk* içinde yaşıyorlar;

Duygu bildiren sıfatlar: MUTLU / MUTSUZ

Kral: “Tüm insanları *mutlu* etmenin yolunu bulmuş olduğu için” / “*mutlu* olurlar` diye düşünmüş” / “Herkesin *mutlu* olduğunu görünce”

Halk: “Halk bu sonuçtan da *mutlu* olmamış.” / “Mutlu halk, mutsuz yaşamaya mahkum olmuş onun yüzünden”

Kiplikler

Göstergebilimsel çözümlemede, kipliklerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Kiplikler bir edinç bildirirler:

bilmek (bilgi), yapabilmek (güç), istemek, zorunda olmak ve bunların birbirleriyle birleşmeleriyle ortaya çıkan bileşik biçimler. Örneğin bilmeyi istemek, istemek zorunda olmak vb.

Kiplikler açısından incelendiğinde, masalın başlangıç durumunda halk ve Kral açısından “istemek” ve “yapabilmek” kiplikleri, sonuç durumuna yaklaşıldığında “zorunda olmak”, “bilmemek” ve “yapamamak” kipliğine dönüşür. Kral’ın elinde sadece “istemek” kipliği kalmıştır, bu da onu artık gerçek bir özne olmaktan çıkarır.

Başlangıç durumu: Halk: (mutlu) *Olmak istemek; Olabilmek* - Kral: (mutlu) *Etmek istemek; (mutlu etmeyi) bilmek; (mutlu ed)edebilmek.*

Aksaklık: Tembel Adam: (kazanmak) *istemek.* (“Kral bu durumda ne yapacağını *bilememiş.* Çaresiz isteğini kabul etmiş.” [*zorunda kalmış.*])

Sonuç durumu: Tembel Adam: *kazanabilmek;* Bir kısım halk (tembel adamlar): (kazanmak) *istemek,* (lüks içinde yaşay)*abilmek.* // Bir kısım halk (çalışanlar): (gururlu ve dürüst kalmak) *istemek;* (fakir kalmak) *zorunda olmak;* Kral: borç ödemek *zorunda olmak.*

Görüldüğü gibi, başlangıç durumundaki tüm kiplikler hem Kral hem de halk açısından esenliklidir: istemek, bilmek, yapabilmek. Aksaklık durumunu yaratan Tembel Adam’ın istemek kipliği ortaya çıkınca, anlatıdaki kiplikler hem anlatı kişileri için ortak olmaktan çıkar, hem de esenlikli olmaktan. Bunun sonucu olarak, doğruluklar ülkesi esenlikli ve esenliksiz olarak iki karşıt duygu değeri kazanarak ikiye bölünür: bir yanda esenlikli kipliklerle (*istemek, yapabilmek*) tem-

sil edilen Tembel Adam ve onu izleyen bir kısım halk; diğer yanda esenliksiz bir kipliğe mahkum olan (*zorunda olmak*) Kral ve doğruluktan ayrılmayan bir kısım halk. Bu anlamda, bu masal birliğin, bütünlüğün (Kral ve halk açısından başarısız, Tembel Adam ve onu izleyenler açısından başarılı) bir dizi uygulama denemesinin ardından ayrışmaya dönüşmesinin anlatısı olarak görülebilir.

Diğer taraftan, kipliklerin metin içindeki dizilişi, anlatının sözdizimi açısından önem taşır. Başlangıç durumunda herkes için *istemek + yapabilmek* (*olabilmek*) biçimindeki dizim, sonuç durumunda, esenliksiz durumda olan Kral ve fakir düşen halk kesimi açısından, *istemek + (borçları ödemek için çabalamak) zorunda olmak + yapamamak* (borçları ödeyememek, mutlu yaşayamamak) biçiminde gerçekleşir. Görüldüğü gibi, istemek kipliği ortak bir kipliktir, ancak sonuç durumunda aynı kiplik karşıt iki farklı kiplikle eklemlenir. Kipliklerin başlangıç ve sonuç durumundaki dizilişi aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Başlangıç durumu: (Ortak: Kral ve halk için) İstemek + yapabilmek	
Sonuç durumu 1: (Tembel Adam ve onu izleyen halk için) istemek + yapabilmek = başarı	Sonuç durumu 2: (Kral ve onu izleyen halk için) istemek + yapamamak = başarısızlık

El Değiştiren Yetke ve Yer Değiştiren Özneler

Masal bir “öneriler” ve “uygulamalar” dizisi biçiminde gelişir. Aşağıda sıralan ilk 4 öneri, yetke sahibi Kral tarafından yapılır, halk da bunla-

rı *isteyerek* kabul eder. Son ve 5. öneride ise yetke sahibi değişir: Bu kez Kral yerine Tembel Adam öneride bulunur, böylece yetkeyi eline geçirebilmiş olur ve edim öznesi durumunu elde eder; Kral ve halk ise bunu kabul etmek *zorunda* kalırlar, bu şekilde artık Kral edim öznesi olmaktan çıkıp durum öznesine dönüşür. Tembel Adam için ise tersi söz konusudur (başlangıçta durum öznesiyken, sonuçta edim öznesi olmuştur), çünkü masalın sonunda yetke el değiştirmiştir.

1. öneri (Kral tarafından): Kral *karar vermiş*: “Bundan böyle çalışanlar her gün belirli saat çalışacaklar ve gelirden çalıştıkları saat kadar pay alacaklar, demiş. Kral, süreyi belirlerken Tembel Adam’ın çalışmakta olduğu süreyi temel almış”. Kabul: halk ve Tembel Adam tarafından.

2. öneri (Kral tarafından): Kral yeni bir yöntem denemeye *karar vermiş*: “- Çalışanlar, işyerinde çalıştıkları her saat için gelirden pay alacak. ‘Çalışıyor gözükep de çalışmayanlar, iş yapmadıkları zaman gelirden pay alamayacakları için çalışmak *zorunda* kalırlar, daha çok ürün üretilir, daha çok gelir sağlanır. Ve gelir yalnız çalışanlar arasında pay edilirse, çalışanlar daha çok pay alacakları için mutlu olurlar’ diye düşünmüş”. Kabul: halk ve Tembel Adam tarafından.

3. öneri (Kral tarafından): Kral yeni bir çözüm aramak *zorunda kalmış*. *Emir vermiş*: “-Artık herkes yaptığı birim işin karşılığı pay alacak”. Kabul: halk ve Tembel Adam tarafından.

4. öneri (Kral tarafından): Kral *emir vermiş*: “-Yapılacak her işin birim süresi belirlenerek bir katsayı saptanacak. Gelir paylaşımında bu katsayı temel alınacak.”

Son öneri ise, bu kez Kral tarafından değil de, Tembel Adam tarafından yapıldığından, ilk dört öneriden farklıdır:

5. öneri (*Tembel Adam tarafından*): “-Payımın tamamını şimdi ödemeyin. İlerideki yıllarda kazanılacak gelirden ödersiniz. Diğer bir deyimle bana borçlanırsınız, demiş”. Kabul: *Kral tarafından*. (Kral “ne yapacağını *bilememiş*. Çaresiz isteğini kabul etmiş.”)

Sonuç

Bu makale kapsamında yapılan çözümlemede, elbette masalın tüm yönleri ele alınmamıştır. Ancak, kullanılan kimi göstergebilimsel çözümleme yöntemleri, ele alınan masalın bazı yönlerini açıklığa kavuşturmuştur. Masalların çoğu zaman düşündürücü ve ders verici özellik taşımasından yola çıkarak, Tembel Adam Masalı özelinde, bu masalı dinleyen veya okuyanlar kendilerine şu soruları sorabilir:

Olumsuz değerler açısından:

1. Tembellik, kurnazlık ve yalancılık her zaman galip mi gelir?

2. Tembel, kurnaz ve yalancı bir lideri izlemek her zaman “lüks içinde çağdaş yaşam koşullarını oluşturarak yaşa”*yabilmeyi* mı sağlar?

Olumlu değerler açısından:

3. İyi niyetli, doğru, gururlu, çalışkan olmak her zaman yenik düşmeyle mi sonuçlanır?

4. İnsanlara güvenmek ve inanmak, doğru ve iyi niyetli bir lideri izlemek her zaman “köhne evlerde, mağaralarda yarı aç yaşamlarını sürdür”mek *zorunda kalmaya* mı yol açar?

Görüldüğü gibi bu sorular, karşılıkların yanı sıra, değerler sistemi açısından, beklenen sonuç ile gerçekleşen

sonuç arasında bir çelişki de barındırmaktadır. Masalın sonunda, esenlikli değerler taşıyan kişiler esenliksiz bir duruma düşmüş; esenliksiz değerlere sahip kişiler ise esenlikli yaşam koşullarına kavuşmuştur.

	Duygu değeri	Beklenen sonuç	Masalda gerçekleşen sonuç
Dürüstler, çalışkanlar	Esenlikli -iyi-	Esenlikli	Esenliksiz (Kaybedenler)
Kurnazlar, tembeller	Esenliksiz -kötü-	Esenliksiz	Esenlikli (Kazananlar)

O halde, bir yanda, anlatının sonunda esenlikli duruma kavuşanlar (Tembel Adam ve onu izleyen kurnaz, kolaycı halk kesimi), kendilerince ve bu masal çerçevesinde, değer nesnelere ulaşmak için doğru stratejiler uygulamış ve *istediklerini* elde *edebilmişlerdir*; diğer yanda ise, gittikçe daha esenliksiz bir durumda yaşamak *zorunda olanlar* (Kral ve dürüst, sadık halk kesimi), belli ki yanlış stratejilerinin kurbanı olmuşlardır. Bu durumda, esenliksiz kişilik ve davranış özelliklerini esenlikli bir duruma dönüştürmek bir başarı ise, esenlikli kişilik ve davranış özelliklerini esenliksiz duruma dönüştürmek bir başarısızlıktır. Bu başarının ve başarısızlığın nedenleri düşünüldüğünde, şu sonuçlara ulaşılabılır:

- Olumsuz değerlere sahip olduğu halde kazanan, başarılı olan anlatı kişilerinin değer nesnelere kavuşma izlencesindeki “yardımcı” eyleyen (Fr. adjuvant), olumlu değerlere sahip kişinin iyi niyeti ve öngörüsüzlüğüdür;

- Olumlu değerlere sahip olduğu halde kaybeden, başarısız olan anlatı kişilerinin “engelleyici” eyleyeni (Fr. opposant) ise, bizzat kendileridir: her türlü koşulda iyi niyeti, güvenmeyi, inanmayı sürdürme tutumu, öngörüsüz olma.

Sonuç olarak, yine göstergebilim

terimleriyle ifade edecek olursak, bir özne için *istemek* kipliği başarılı olmak (değer nesnesine ulaşmak ya da zaten sahip olduğu bir değer nesnesini elinden kaçırmak) için yeterli değildir; başarılı ve mutlu bir sonuca ulaşmak için, *istemek* kipliğinin yanı sıra, *bilmek* (bilgi), *yapabilmek* (güç) ve bunun için de her duruma özgü olarak geliştirilecek doğru stratejileri gerçekleştirmek gereklidir.

NOTLAR

- 1 Yunanca -phori (-e doğru giden) kavramının iki kutbu daha önce esenlik/esenliksizlik olarak belirlenmişti; bu iki kavram istenmedik/istenmedik ulamlarına dönüştürüldü (Kıran 2009:12).

KAYNAKÇA

- Courtés, Joseph. *Analyse sémiotique du discours*. Paris: Hachette, 1991.
- Greimas, A. J. *Sémantique structurale*. Paris: Puf, 2002 (1996).
- Hétier, Renaud. *Conte et violence. Enfants et adultes face aux valeurs sous-jacentes du conte*. Paris: Puf, 1999.
- Kıran, Zeynel ve KIRAN, Ayşe. *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara, Seçkin yayıncılık, 2007 (2000).
- Kıran, Ayşe. “Çağdaş Bir Düşünce Biçimi olarak Göstergebilim”, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fransız Dili ve Edebiyatı Dergisi, Dilbilim XXII, Cilt 2. İstanbul, 2009, s.1-18.
- Propp, Vladimir. *Morphologie du conte*. Paris: Seuil, 1970.
- Rifat, Mehmet. *Homo semioticus*. İstanbul: YKY, 1996 (1993).
- Yücel, Tahsin. *Anlatı Yerlemleri*. İstanbul: Ada Yayınları, 1979.
- <http://www.masal.biz/tembel-adam-masali-305.html>

Tembel Adam Masalı

Dedem Korkut'un dediği gibi: Yıllar önce, develer tellal iken, ben babamın beşliğini salları iken, doğruluklar ülkesinde insanlar mutluluk içinde yaşıyorlardı. Tüm insanları mutlu etmenin yolunu bulmuş olduğu için herkes Kral'ı çok seviyorlardı.

Bu ülkede herkes gücünün yettiği kadar çalışmış. Toplanan gelirden gereksinimleri kadar pay almış. Ülkede herkes canla başla çalışırken yalnız Kral çalışmaz, çalışanların ürettiğini satın gelir toplama işini üstlenerek çalışmalara katkıda bulunmuş. Kral toplanan gelirin dağı-

tımını kendi yönetir, haksızlık olmamasına özen göstermiş.

Bir gün ülkeye tembel bir adam gelmiş. Ülkeyi çok sevmiş. Ülkede yaşamak için Kral'dan izin istemiş. Kral, yaşamla ilgili tüm kuralları anlatmış. Bu kurallara uyduğu sürece ülkede yaşayabileceğini söylemiş. Yabancı adam ülkeye kabul edilince, sevinç içinde Kral'ın yanından ayrılmış ve yeni ülkesinde diğer insanlar gibi yaşamaya başlamış.

İlk zamanlar, o da işine herkes gibi zamanında gider, gücü yettiğince çalışır, gelirden gereksinimi kadar pay almış. Kimse onun ülkedeki varlığından etkilenmemiş. Hatta, üretime katkısı olduğu için sevmişler bile.

Tembel adam zaman geçtikçe işe geç gelmeye, hasta olduğunu söyleyip bazen hiç gelmemeye başlamış. İş aksattığında, bulunduğu gerçekler öyle inandırıcı imiş ki, kimse onun gerçek niyetini anlayamamış. Diğer çalışanlar iş aksamasın diye onun yapması gerekenleri de yapmak zorunda kalmışlar. Ürün yine eskisi gibi zamanında tamamlanmış. Tembel Adam'dan kaynaklanan gecikme, diğerlerinin onun yerine çalışmasıyla önlendiğinden, toplanan gelirden bir azalma olmamış.

Gelir payları dağıtılırken, bir gün önce yatacak döşek hasta olan Tembel Adam, paydaşların en önünde yerini almış. Son zamanlarda kimse onu bu kadar canlı ve dinç görmemiş. Herkes sırasını beklerken Tembel Adam, öne fırlamış ve gereksinimlerini sıralayıp, gelirden en büyük payı almak istemiş. Herkes 'Gerçekten doğru söylüyordur, muhakkak gereksinimi vardır' diye O'nun isteğine karşı gelmemişler. Tembel Adam payın en büyüğünü alınca, diğerleri gereksinimlerini karşılayacak kadar pay alamamışlar. Çünkü kalan pay herkese yetmiyormuş. 'Olsun daha çok çalışır, bir sonraki gelir paylaşımında gereksinimlerimizi karşılarız' diye düşünüp, kalana paylaşmakla yetinmişler.

Tembel Adam ilerleyen yıllarda da aynı davranışı sürdürürken, diğerleri Kral'a gidip yarıdım istemişler. Kral da halkın huzurunu korumak ve haksızlığı önlemek için çalışma yaşamı ve gelir paylaşımı konusunda yeni bir uygulama başlatmaya karar vermiş ;

- Bundan böyle çalışanlar her gün belirli saat çalışacaklar ve gelirden çalıştıkları saat kadar pay alacaklar, demiş. Kral, süreyi belirlerken Tembel Adam'ın çalışmakta olduğu süreyi temel almış. Kral bu yöntemle, Tembel Adam'ı kaldıramayacağı bir yükümlülük altına sokmamayı, diğer insanların da gereksiz ve haksız yere fazla çalışmasını önlemeyi amaçlamış. Ayrıca Tembel Adam'ın çalışmadığı süreler için gelir payı almasını engelleyerek, oluşan haksızlığı önleyecekmiş. Aldığı kararın en iyisi olduğunu düşünerek çok da sevinmiş.

Artık insanlar her sabah aynı saatte çalışma-

ya başlıyor; istenilen süre kadar çalışıyorlar. Bu yöntemin en büyük sorunu şuymuş: Ürün eskisi kadar çabuk üremiyor, yeni ürün elde etmek çok daha uzun zaman alıyormuş. Ürün azalması olduğu için toplanan gelirden de azalma olmuş. Tembel Adam, yeni koşullara hemen kendisini uyarlamış. Sabahları yine herkesten daha geç gelmeye, akşam herkesten daha erken çıkmaya başlamış. Her zaman işe geç gelmesinin bir gerekçesi, işten erken ayrılmasının bir nedeni oluyormuş. Gerekçeleri geçerli olduğundan çalışmadığı süreleri her zaman çalışılmış süre olarak kabul ettiriyormuş. Ayrıca işte bulunduğu zaman oyalanıyor, hiç iş yapmama çalışmıyormuş.

Gelirden pay dağıtımı yapılırken, yeni yöntem göre pay alan Tembel Adam, eskisine oranla daha az çalışıp, daha çok pay almış. Diğerleri daha az çalıştıkları için doğal olarak daha az pay almışlar. Çünkü artık satılan ürün daha az olduğundan kazanılan gelir de daha azalmış.

Halk yeni yöntemi pek sevmemiş. Gelirleri azaldığı için artık herkes gereksinimlerini karşılamakta güçlük çekiyormuş. Tembel Adam'a da sinirlenmeye başlamışlar. Çünkü eskisinden daha az çalışıp, eskisinden daha çok kazanan bir tek Tembel Adam varmış.

Kral, halkın istekleri ve huzursuzluğu karşısında yeniden düşünmeye başlamış. Yeni bir yöntem denemeye karar vermiş:

- Çalışanlar, işyerinde çalıştıkları her saat için gelirden pay alacaklar.

'Çalışıyor gözüküp de çalışmayanlar, iş yapmadıkları zaman gelirden pay alamayacakları için çalışmak zorunda kalırlar, daha çok ürün üretilir, daha çok gelir sağlanır. Ve gelir yalnız çalışanlar arasında pay edilirse, çalışanlar daha çok pay alacakları için mutlu olurlar' diye düşünmüş.

Tüm iş yerlerinde bir defter tutulmaya başlanmış. Çalışanlar çalışmaya başlayınca defterin kendilerine özel bölümünü imzalıyorlar. İşten ayrılırken de aynı kurala uyuyorlar. Böylece, çalışmadıkları zaman defterde görünüyormuş. Kral, defterleri denetleyecek ekipler kurmuş. Her zamanki gibi başlangıçta yeni yöntem yararlı olmuş. Çalışan iş saatlerinde boş durmuyor, payını arttırmak için sürekli emek harcıyormuş. Ama zaman içinde yorulmaya başlamışlar. Arada dinlenmek gerektiğinden bazen tüm gün çalışmamışlar. Çalışmadıkları süreler, imza atamadıkları için, defterde açıkça görülüyormuş.

Tembel Adam, bu soruna da bir çözüm bulmuş. Eline bir iş alıyor, hiç ara vermeden bu işle uğraşiyor, ne işi bitiriyor, ne de iş üzerinde çalışmıyormuş. Ama boş durmadığı için defterde işaretlenmemiş ya da imzalanmamış çalışma süresi olmayormuş.

Gelirden pay dağıtımı yapılırken, çalışanlar çalıştıkları saatler daha azalmış olduğu için eski-

sinden daha az pay almışlar. Tembel Adam hep çalışmış gibi gözüktüğü için aldığı pay daha çok olmuş. Çünkü bu yöntemle üretilen ürün eskisine oranla daha çokmuş.

Halk bu sonuçtan da mutlu olmamış. Daha çok çalıştıkları halde daha az pay aldıkları için gereksinimlerini karşılayamıyorlar, daha az yiyecek ya da giyeceklerle yetinmek zorunda kalıyorlar. Kral yeni yöntemin düşündüğü gibi halkın yararına olmadığını anlayınca yeni bir çözüm aramak zorunda kalmış. Emir vermiş :

- Artık herkes yaptığı birim işin karşılığı pay alacak.

Böylece, çok ürün üreten çok pay alacak, az ürün üreten daha az pay alacakmış. Kral, 'Tembel Adam hiç üretmediği için hiç pay alamayacak' diye bıyık altından gülmüş.

Tembel Adam bu yöntemin altından nasıl kalkabileceğine yormuş kafasını. Sonunda boşluğunu bulmuş ve kendine göre yeni bir biçim belirlemiş. Çabuk yapılacak ürünleri seçmiş. Bir ürün üzerinde birkaç dakika uğraşüyor. Bir günde çok ürün üretiyor, kalan iş süresinde aylak aylak dolaşıyor. Pek çok çalışan ise bir ürün üzerinde günlerce, saatlerce uğraşır ve sonunda yalnız bir ürün üretmiş sayılıyor. Pay dağıtımında sorun ortaya çıkmış. En zor işi yapan en az payı alırken, en kolay işi yapan Tembel Adam, eskisinden de çok pay almış. Az pay alanlar artık hiçbir gereksinimini karşılayamaz konumuna düşmüşler.

Bu duruma en çok Kral öfkelenmiş. Doğru-luklar ülkesinde aldığı kararlarla pek çok yanlış yaparak halkı rahatsız ettiği için üzülmüş. Mutlu halk, mutsuz yaşamaya mahkum olmuş onun yüzünden. Halkın daha çok haksızlık çekmesini önlemek için emir vermiş :

- Yapılacak her işin birim süresi belirlenerek bir katsayı saptanacak. Gelir paylaşımında bu katsayı temel alınacak.

Tüm görevliler gece gündüz çalışıp, ülkedeki her bir işin birim çalışma süresini belirlemişler. Bu süreler tüm çalışanlara duyurulmuş. Artık zor işte çalışan daha yüksek katsayı ile payını alacağından haksızlık önlenmiş olacakmış. Halk bu işe sevinmiş. 'Tüm gelir, çalışma oranına göre dağıtılacak, haksızlık olmayacak' diye umutlanmışlar.

Tembel Adam yine her zamanki gibi bir kolayını bulmuş. Bu kez Kral'a danışmanlık yapmaya başlamış. Daha önce böyle bir görev tanımlanmadığı için bu hizmetin katsayısı da yokmuş. Kral'ın amacı ise Tembel Adam'ın niyetini öğrenip emirlerini ona göre vermek, halkın mutsuzluğunu ortadan kaldırmakmış. Bu arada görevliler bu hizmetin birim katsayısını saptamaları için emir vermiş. Tembel Adam hep odasında oturuyor. Hiç çıkmıyormuş. Görevliler ne yaptığını sorduklarında 'düşünüyorum' diye yanıtlıyormuş.

Gelirden pay dağıtımı yapılırken, Tembel Adam en öne çıkması ve en büyük payı istemiş. Kral gerekçesini sorunca :

- Sizin için çalıştım. Hep düşündüm, gece gündüz. Hatta uyurken bile. Siz çok bilgili bir insansınız. Sizin bilemediğiniz bir konuda size öneri sunmam için hep çalışmam zorunda kaldım, demiş. Kral bu durumda ne yapacağını bilememiş. Çaresiz isteğini kabul etmiş. Tembel Adam'ın istediği payı verince diğer çalışanlara hiç pay kalmamış. Kral çaresiz bir çözüm ararken, danışmanı olan Tembel Adam :

- Payımı tamamını şimdi ödemeyin. İlerideki yıllarda kazanılacak gelirden ödersiniz. Diğer bir deyimle bana borçlanırsınız, demiş. Tüm çalışanlar en azından bu yılki gelirden pay alabilecekleri, yaşamlarını sürdürebilecekleri için çok sevinmişler. Herkesin mutlu olduğunu görünce Kral borçlanmayı kabul etmiş. Paylar çalışanlara katsayı oranında eşit olarak dağıtılmış.

Yıllardır haklarından daha azını alan çalışanlar, aldıkları payla ancak yaşamlarını sürdürebildiklerinden oturdıkları evler köhne ve bakımsızmış. Tembel Adam ise yıllardır herkesten çok pay aldığı için lüks bir konakta bolluk içinde yaşıyormuş.

Tembel Adam'ın tüm kuralları bencil bir biçimde kendi çıkarına göre değiştirmesi ve hep kendine daha çok pay alması bir takım çalışanların aklını çelmiş. Onlar da Tembel Adam gibi yapıp çalışmadan pay almanın yollarını aramaya başlamışlar. Ülkede tembellerin sayısı her gün birer ikişer artmaya başlamış. Kral Tembel Adam'ların hepsi ile başa çıkamamış. Hepsini birden denetlemesi zaten olanaksızmış.

Gelirden pay dağıtımı yapılırken tembeller gelirin neredeyse hepsini almak istediğinden, Kral önce çalışanların azalmış paylarını dağıtıyor, daha sonra borçlanarak tembellerin gelir paylarını belirliyor.

Kral'ın borçları çoğalınca, tembel adamlar başka ülkelerden borç almaya başlamışlar. Başka ülkelere de bu Kral'daki alacaklarını teminat olarak göstermişler. Başka ülkeler kefil isteyince, gururlu ve dürüst halk, hemen borçlara kefil olmuşlar. Öyle ya, çalışanlar borçlarını ödemişler. Bir yere kaçtıkları da yokmuş. Bir gün Kral doğru yöntemi bulur, borçlar ödenir umudu ile yaşamaya çabalamışlar.

Tembel adamlar lüks içinde çağdaş yaşam koşullarını oluşturarak yaşarken, ülkenin geleceğini ipotek altına almaya devam etmişler. Ülke tembeller, tembeller başka ülkelere borçlanmaya devam edince, çalışanların borçları her gün biraz daha artmış. Çalışanlar köhne evlerde, mağazalarda yarı aç yaşamlarını sürdürürken, tembeller eğlencelerde, balolarda günü gün etmişler.

Onlar ersin muratlarına, biz çıkalım kerevetlerine...